

Александровна Молчанова. – Минск: Наука и техника, 1968. – 231 с. 8. Пословица не мимо молвится. Русские пословицы и поговорки с украинскими соответствиями [сост. Н.К.Беленькая]. – К.: Дніпро, 1969. – 247 с. 9. Сумцов Н. Хлеб в обрядах и песнях / Николай Сумцов. – Х.: типогр. М.Зильберберга, 1885. – 139 с. 10. Афанасьев-Чужбинский А. Словарь малорусского наречия. Тетрадь первая / Александр Степанович Афанасьев-Чужбинский. – СПб., 1855. – 175 с. 11. Артюх Л.Ф. Народне харчування українців та росіян північно-східних районів України / Лідія Федорівна Артюх. – К.: Наукова думка, 1982. – 112 с. 12. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края [под. ред. В.В.Иванова]. – Х.: Изд. Харьк. Губернского статистического комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с. 13. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVIII века, описанное его сыном архидиаконом Павлом Алеппским. – М., 1898. – Вып. 2. – 202 с. 14. Милородович В. Житие-бытие лубенського крестьянина / Милородович В. // Киевская старина. – 1902. – № 4. – С. 110–135. 15. Жак Ле Гофф. Середньовічна уява / Жак Ле Гофф; [пер. з франц. Я.Кравець]. – Львів: Літопис, 2007. – 350 с. 16. Нидерле Л. Славянские древности / Нидерле Л. – М.: Изд. МГУ им. М.Ломоносова, 1959. – 320 с. 17. Художественная проза Киевской Руси XI–XIII веков [сост., переводы и примечания И.П. Ерёмкина и Д.С.Лихачёва]. – М.: Гослитиздат, 1957. – 370 с.

Оксана Ятышчук

УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ КУЛИНАРИЯ XVIII – НАЧАЛА XIX ВЕКОВ (ПО МАТЕРИАЛАМ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Г.Ф.КВИТКИ-ОСНОВЬЯНЕНКА)

В статье дан анализ художественным произведениям Г.Ф.Квитки-Оснovieяненко, в которых отражен вопрос функционирования и региональных особенностей традиционной народной пищи, напитков и продуктов питания украинцев Слобожанщины XVIII – начала XIX веков.

Ключевые слова: Слобожанщина, украинская народная кулинария, художественные произведения, Г. Ф. Квитка-Оснovieяненко, конец XVII – начало XIX вв.

Oksana Yatyshchuk

UKRAINIAN ETHNIC CUISINE OF THE 18TH – BEGINNING OF THE 19TH CENTURIES (BASED ON THE MATERIALS OF THE ARTISTIC WORKS OF H. PH. KVITKA-OSNOVIANENKO)

The article analyzes the artistic works of H. Ph. Kvitka-Osnovianenko in which the question of the functioning and regional peculiarities of the traditional ethnic food, drinks and products of nourishment of Ukrainians who lived in Slobozhanshchyna in the 18th- beginning of the 19th centuries is represented.

Key words: Slobozhanshchyna, Ukrainian folk cookery, the artistic works, H. Ph. Kvitka-Osnovianenko, the end of XVII – beginning of XIX century.

УДК 94 (477)

Віра Шумська

РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ У 1772–1914 РР.

У статті досліджено основні тенденції і особливості розвитку початкової та середньої освіти на Тернопільщині упродовж 1772–1914 рр. Автором проаналізовано розпорядження австрійської влади щодо створення не лише народних шкіл, але й приватних навчальних закладів. Охарактеризовано реформи влади в освітній сфері.

Ключові слова: початкова освіта, середня освіта, імперія Габсбургів, Тернопільщина, гімназія.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає у тому, що, із часу здобуття Україною незалежності її освітня сфера перебуває у стані реформування. Це відбувається з метою адаптації до нових суспільних реалій, викликаних швидкими демократичними перетвореннями та наміром сформувати відкрите громадянське суспільство. У ході цього процесу закономірним є інтерес до стану освіти на Тернопільщині у минулі історичні періоди.

Об'єктом дослідження є культурно-освітні процеси, що відбувалися на Тернопільщині у період її перебування у складі Австро-Угорщини.

Предмет дослідження – основні тенденції і особливості розвитку початкової та середньої освіти на Тернопільщині у 1772–1914 рр.

Метою статті є дослідження доступних джерел і проведення аналізу факторів, що впливали на стан освіти регіону у визначений період.

Історіографія досліджуваної проблеми представлена виданнями відомих тернопільських краєзнавців Л. Бойцун [11] та І. Дуди [13] та інших. Однак на сьогодні відсутні праці, у яких було б цілісно висвітлено цю наукову проблему.

Джерельною базою дослідження є статистичні збірники, у яких зафіксовано дані про кількість навчальних закладів на території краю та учителів, що у них працювали [1–5], річні звіти дирекції гімназій, пансіону для дівчат, а також промислової та торгівельної шкіл [5–9], що знаходилися у місті Тернополі.

Отже, як свідчить аналіз історіографії праць і джерельної бази, проблема розвитку початкової і середньої освіти на Тернопільщині упродовж 1772–1914 рр. залишається малодослідженою.

У 1772 р., після першого поділу Польщі, більша частина Тернопілля увійшла у склад Австрійської імперії. Українське населення зазнавало постійних утисків від влади, що негативно відобразилося не тільки на економічному, але й на культурно-освітньому розвитку краю. У найважчому стані у цей період була народна освіта. Польські поміщики, які зуміли зберегти свої панівні позиції і під час керування краєм австрійською адміністрацією, негативно ставилися до освіти українського народу. Та це й не дивно, бо, як писав І. Франко, там де "...мужик був не більше як робочою худобою, сама думка про його освіту здавалася б дикою" [17, с. 554]. Влада не виділяла достатніх коштів для утримання українських шкіл, намагалася відібрати у громади шкільні приміщення тощо.

Деякий поступ у розвитку освіти у Східній Галичині розпочався, коли у грудні 1774 р. цар видав указ про створення народних шкіл на новоприєднаних територіях. Згідно з яким, утворювалися народні школи трьох типів: парафіяльні (однокласні), у яких навчали місцевим народним діалектом читання, письма і рахунку, тривіальні (трикласні) – у невеликих містечках і нормальні (чотирикласні) – у містах. У двох останніх викладали німецькою і частково польською мовами. Австрійський уряд на початку XIX ст. увів в дію два закони, що давали можливість офіційній владі самоусунутися від участі у розвитку народної освіти. Так, згідно із першим законом від 1805 р., опіка над народними школами передавалася римо-католицькому духовенству, а другий, виданий 1813 р. – зобов'язував саме місцеве населення дбати про будівництво та утримання шкіл.

На початку XIX ст. кількість початкових шкіл на території Тернопільщини була незначною. У 1809 р. у Тернополі, що був центром округу, діяла чотирикласна головна школа – спадкоємиця парафіяльної школи, що розташовувалась у монастирі отців-домініканців. Її керівником був Я. Плазаровські, якому допомагали учителі М. Кірхбергер і Ю. Мангль [13, с. 42].

Відомий просвітитель Й. Перль ще у 1813 р. при тернопільській синагозі на власні кошти заснував чотирикласну єврейську школу з німецькою мовою викладання, у якій здобували початкову освіту діти 7–15-ти років. Спочатку у ній навчалось всього 16 учнів у помешканні Й. Перля, який був її керівником, учителем і вихователем. Згодом звів власним коштом одноповерховий будинок, до якого з часом добудував другий поверх і божницю ("темпл"). На 1863 р. її відвідувало 656 учнів [11, с. 74], а через 10 років у ній навчалось близько 700 учнів [13, с. 47].

У 1816 р., після закінчення наполеонівських воєн, відкрився перший клас у головній школі міста. Власник Тернополя і сусідньої Плотичі, граф Ф. Коритовські пожертвував 1273 злотих 11 крейцерів для розвитку шкільництва. При монастирській церкві у цей час існувала греко-католицька парафіяльна школа, у якій упродовж 1824–1826 рр. навчав о. Ст. Сінгалевиць [13, с. 51].

Починаючи з другої половини XIX ст., кількість початкових шкіл на Тернопільщині відчутно зростає, що мало важливе значення для охоплення навчанням селянських дітей. У 1872 р. в Тернополі працювали такі початкові школи, як чотирикласна єврейська школа, п'ятикласні чоловіча і жіноча, двокласні змішані парафіяльні [13, с. 124].

На 1880 р. їх у повіті діяло 64 і за мовою викладання вони розподілялися на 44 українських, 18 польських, 2 змішані [1, с. 89]. У 1895–1896 рр. у Тернопільському навчальному окрузі діяло 75 народних шкіл, у яких вчилася 11 тис. 131 особа віком 6–12 років та працювало 119 учителів [3, с. 111].

Крім державних шкіл на Тернопільщині функціонували також приватні. Проблемою поширення яких займалося товариство "Рідна школа", засноване у 1881 р. На той час їх у Тернопільському повіті нараховувалось три: жіноча і чоловіча чотирикласні єврейські з польською мовою викладання та змішана євангелістська із німецькою мовою навчання [4, с. 106–108].

На 1880 р. у Тернопільському повіті із 108 тис. жителів письменних було 17 тис. 127 осіб, тобто лише 15 % [1, с. 24]. Зростанню рівня письменності дорослого населення у сільських умовах сприяло створення хат-читалень, яких у 80-х рр. XIX ст. на Тернопільщині діяло близько 27 [1, с. 100]. Через 20 років, у 1900 р. кількість грамотного населення зросла вдвічі, але все ж залишалась

мізерною, оскільки із 131 тис. 632 мешканців повіту вміли читати і писати лише 49 тис. 520, що становило 37 % [2, с. 34].

На початку XX ст. кількість народних шкіл на Тернопільщині продовжувала поступово зростати. У 1905–1906 навчальному році їх нараховувалось 80 і у них викладало 116 учителів-чоловіків та 75 учителів-жінок (разом 191 особа). Однак у тому ж році у п'яти гмінах Тернопільського повіту не було жодної початкової школи [2, с. 83].

На території Тернопільщини, крім нижчих, діяли й інші навчальні заклади: реальні та професійні школи, семінарії, виділові (неповні середні) школи, пансіони для дівчат, гімназії. Зокрема, останні функціонували ще у 1784–1789 рр. в Бучачі та Збаражі. Мовою викладання у них була виключно німецька. У 1805 році гімназію зі Збаража, у зв'язку з відсутністю зацікавлення до неї міщан, перевели до Бережан, де власниця міста виділила для її учнів п'ять приміщень у новій ратуші і забезпечила паливом [13, с. 114–115].

У Тернополі перша вища класична гімназія відкрилася у 1820 р. Спочатку навчання у ній велось німецькою та латинською мовами, дещо пізніше як факультатив вводилася польська. Українською викладалася тільки релігія для учнів греко-католиків. Контроль за навчанням здійснював префект, обов'язки директора виконував староста [11, с. 170]. У ній навчалися 22 учні, першим її керівником був о. Ю. Форстер. До обов'язкових навчальних предметів відносилися такі, як релігія, історія, філософія, природознавство, математика та фізика. У 1821 р. в гімназії вже навчалось 257 учнів, серед яких частка тернополян була незначною. Спочатку гімназія не мала єдиного приміщення і її класи знаходилися у різних кінцях міста, у тісних та вогих хатах, що спричиняло часті захворювання учнів та учителів [13, с. 52–53].

Після розпуску ордену єзуїтів, наказом цісаря від 7 травня 1848 р. навчання у гімназії призупинили на два роки. У жовтні 1850 р. вона розпочала діяльність як світський навчальний заклад і на її базі утворилася класична гімназія з німецькою мовою навчання. Українська ("галицько-руська") мова увійшла як обов'язкова, а згодом як факультативний предмет в усіх класах. У 1850–1851 шкільному році у ній навчалось 287 учнів, у 1852–1853 рр. – 303 учні (124 поляки, 109 русинів, 59 євреїв, 11 німців) у 1863–1864 рр. – 448 учнів [13, с. 66], що свідчило про її популярність в окрузі. На кінець 1888 шкільного року гімназія нараховувала 530 учнів і для 379 з них рідною мовою була польська, 112 – руська, 21 – німецька. За віросповіданням вони поділялися так: 208 римо-католиків, 111 греко-католиків та 193 іудеї. Вік учнів – 11–25 років. Руську мову вивчав 121 учень, 7 учнів отримували стипендію [6, с. 84–86]. Шкільна плата становила 20 золотих ринських [6, с. 94].

23 березня 1857 р. вийшов декрет цісаря про дозвіл на відкриття трикласної нижньої реальної школи. Вона почала діяти із 1859 р., коли був відкритий її перший клас, у якому навчалось 34 учні (20 поляків, 13 євреїв та 1 русин) [13, с. 71]. Утримувалася вона на кошти міщан. У 1868–1869 навчальному році у ній навчалось 89 учнів [11, с. 304]. Закінчення реальної школи давало право вступу до всіх навчальних закладів, крім університету, студентами якого могли стати лише випускники гімназії.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що на 1866 р. на Тернопільщині діяло шляхетське училище при монастирі єзуїтів, вища гімназія з бібліотекою, нижча реальна школа, тривіальна жіноча школа [10, с. 55]. На 1871 р. у Тернополі поряд із гімназією, жіночою нормальною і реальною школами з 1 вересня функціонувала чоловіча державна міська учительська семінарія, що готувала учителів для народних (початкових) шкіл, і стала одною із перших семінарій у Східній Галичині. При ній існував інтернат, у якому безкоштовно жили студенти із небагатих сімей. Викладання велось польською та русинською мовами. У 1887–1888 шкільному році заклад нараховував 180 учнів у семінарії, 136 – у підготовчій школі і 22 – у 4 класі [13, с. 93].

Промислова школа у Тернополі заснована у 1891 р. Навчальний рік у ній розпочинався із середини вересня і тривав вісім місяців, а навчання відбувалося у будні дні з 18.00 год. до 20.00 год., у неділю – з 10.00 до 12.00 [7, с. 3]. Школа готувала робітників за тридцятьма трьома професіями: бондарі, друкарі, перукарі, лакувальники, ковалі, килимарі, каменярі, малярі, механіки, слюсарі, шевці, столярі, стельмахи, теслі, токарі, золотарі, різьбярі, різники, колодії, кошикарі, мулярі, римарі, годинникарі, фотографи та інші [7, с. 16–17]. Навчання тривало два роки, а також був підготовчий курс. Окрім того, у школі вивчали релігію, малюнок, польську та руську мови, рахунки і бухгалтерію, промислову стилістику [7, с. 9–14].

У цей період продовжували функціонувати жіноча трикласна нормальна (виділова) школа, у якій навчалось 352 учениці, нижча реальна школа із 111 учнями [4, с. 106–108].

Жіноча виділова школа, якій пізніше присвоїли ім'я святої Ядвіги, заснована близько 1833 р. [13, с. 56]. Навчання у ній розпочали майже 90 учениць. Міська рада висунула вимогу, згідно з якою керівництво школою мала здійснювати жінка. У 1871 р. жіноча нормальна школа стала 5-ти класною. У ній працювали 8 учительок і 2 катехити, вивчалися такі предмети, як релігія, польська і

німецька мови, французька за бажанням, література, історія, географія, арифметика, фізика, природознавство. Учениць навчали правилам доброго тону і гарним манерам, грі на інструментах, співу і танцям [13, с. 92–93].

Кількість класів у ній поступово збільшилася до 7-ми класів у 1875–1876 навчальному році. У цей час там працювало разом з директором 8 учителів та 2 катехити. За деякий час до цієї школи приєднано народну і на 1890–1891 навчальний рік у закладі уже навчалась 701 учениця [11, с. 186–187].

Згідно зі статистичними даними у 1894–1895 навчальному році на Тернопільщині діяли: одна на повіт гімназія, у якій навчалось 140 русинів і 341 поляк [3, с. 88], учительська семінарія з 281 учнем, промислова школа, у якій навчалось 100 осіб [3, с. 98–106]. У 1897 р. професор гімназії А. Гавалевич заснував Вищий Інститут для дівчат, який з часом став жіночою учительською семінарією. У 1899–1900 навчальному році у ньому навчалось 42 учениці [13, с. 124].

У 1899 р. у Тернопільському окрузі відкрилися перші українські гімназії у Тернополі, Бережанах і Бучачі, які мали статус середніх шкіл класичного типу. У Тернополі українська державна гімназія виникла на базі сформованого у 1898 р. при польській гімназії українського класу, учні якого займалися у приміщенні домініканського монастиря. Навчання у ній було платним, однак незаможні батьки, які подавали "свідцтво бідності", могли навчати своїх дітей безкоштовно. На 1901–1902 навчальний рік гімназія мала 4 нижчі класи, у яких вчилось 278 учнів із Тернопільського, Збаразького, Скалатського, Гусятинського, Теребовлянського повітів, а також із Тернополя [11, с. 192–193].

Іногородні учні жили у бурсах (гуртожитках), серед яких була і так звана "руська бурса", заснована ще у 1872 р., що утримувалася на пожертви від фундаторів, внески членів товариства "Руська бурса в Тернополі", кошти від благодійних концертів "Руської бесіда", "Міщанського братства" та інших. Учні забезпечувались харчуванням, причому незаможні харчувалися безкоштовно, інші – за незначну плату. Вихованці бурси активно займалися фізичними вправами, музикою, грали у драмгуртку. До їх послуг була також і бібліотека [11, с. 260–261].

16 вересня 1901 р. відбулося посвячення вищої реальної школи, будівництво якої тривало три роки. Її приміщення вміщувало 50 класів, каплицю і гімнастичний зал. У 1901–1902 шкільному році навчалися 479 учнів, з них 310 євреїв, 102 поляки, 66 русинів і 1 німець [13, с. 129].

У 1904 р. крайова шкільна рада запропонувала присвоїти школам Тернополя імена патронів, у зв'язку з чим міська рада ухвалила такі назви навчальних закладів: жіноча школа імені св. Ядвіги, жіноча школа імені А. Міцкевича, жіноча школа імені Кл. Гоффманової з Таньських, чоловіча школа імені св. Казімежа, чоловіча школа ім. С. Конарського, руська школа ім. Т. Шевченка. Крім того у місті діяли підготовча школа при семінарії, жіноча школа сестер-йозефіток, школи імені Ю. Словацького та Е. Ожешкової, єврейська мішана школа [13, с. 133].

У 1905 р. французькі сестри ордену св. Йосифа заснували у Тернополі пансіон для дівчат. У перший рік існування заклад включав чотирикласну народну школу і перший клас виділової школи. Керівництвом і домашнім вихованням учениць опікувалася Клементина Гані і сестри-монахині, які приділяли особливу увагу вивченню французької та англійської мов, рукоділлю, музиці, співам, малюванню і гімнастиці [5, с. 5]. Загальноосвітні предмети, а саме релігію, польську та латинську мови, історію, географію, математику, природничі науки, фізику і хімію, санітарію і гігієну, каліграфію викладали місцеві учителі [5, с. 30].

На другий рік існування заклад мав, крім народної школи, два класи виділової школи. На прохання К. Гані, директор І гімназії у Тернополі М. Мацішевський організував шестикласний ліцей з польською мовою навчання. Із 1 вересня 1907 р. змінено 2 класи виділових на ліцейні, а 8 травня 1908 р. Міністерство віросповідань і освіти надало М. Мацішевському посаду директора закладу [5, с. 6]. Із 1909 р. цей шкільний заклад включав чотирикласну народну школу, 6-й клас ліцейний і 5-й клас реальної гімназії [5, с. 7]. Із 1910–1911 навчального року його перетворили на жіночу реальну гімназію [13, с. 68].

У цьому ж навчальному році у Тернополі діяло три приватні школи і одна народна школа для дівчат, а також українська та польська учительські семінарії, у яких навчалось 333 учні, трикласна промислова школа, ліцей ім. св. Йосифа [2, с. 95–97].

У 1908–1909 шкільному році у Тернополі були організовані дворічні торгівельні курси, на які записалося 60 осіб, з них прийнято 50, а закінчило навчання лише 18 учнів [9, с. 3–4].

У 1910–1911 навчальному році за сприяння директора торгівельної академії у Львові та інспектора крайових торгівельних шкіл у Тернополі організовано двокласну торгівельну жіночу школу та трирічну торгівельну доповнену школу, в якій викладання велось згідно з навчальним планом Міністерства віросповідань і освіти. У двокласній торгівельній жіночій школі навчалось у кінці 1910–1911 шкільному році 26 учениць, 1911–1912 – 12, 1912–1913 – 25 [9, с. 5].

У "Школі торгівельній укомплектованій" на кінець 1910–1911 шкільного року було 20 учнів, у 1911–1912 – 24, 1912–1913 – 18. До школи приймали дівчат віком від 14 років, які закінчили 3 класи виділової школи (ліцейної або середньої) [9, с. 5–6]. Плата за навчання становила 100 корон щорічно. Мова викладання – польська. Шкільний рік тривав від 15 вересня до кінця червня. У I та II класах викладали обов'язкові та додаткові предмети. Обов'язковими були польська та німецька мови, купецькі рахунки, торгова кореспонденція, конторська робота, бухгалтерія, географія (наука про устрій держави і краю), стенографія і каліграфія. До додаткових відносилося товарознавство та друкування на друкарській машинці. Кошти на утримання школи виділяло правління товариства "Школи людової" у Тернополі з надходжень із оплати учениць, дотацій влади, торгівель та різних фінансових закладів [9, с. 7–8].

Отже, реформи австрійського уряду у сфері освіти, здійснені у кінці XVIII – на початку XX ст., призвели до деякого розширення мережі народних шкіл та інших освітніх закладів на Тернопільщині, однак їх кількість була все ж незначною і не відповідала реальним потребам.

Викладання у навчальних закладах, за виключенням найнижчих парафіяльних, проводилося переважно німецькою чи польською мовами, що сприяло зневажливому ставленню до української мови як до селянської, не тільки серед панівного кола суспільства, який складали в основному австрійці та поляки, але й у заможних українських родинах і навіть серед частини української інтелігенції.

Список використаних джерел

1. Rocznik statystyki Galicyi. – Lwów, 1887. – Rok I.
2. Podręcznik statystyki Galicyi. – Lwów, 1908. – T. 8.
3. Rocznik statystyki Galicyi. – Lwów, 1898. – Rok V.
4. Rocznik kółka naukowego Tarnopolskiego z drukarni St. Kozłowskiego. – 1896.
5. Sprawozdanie zakładu naukowo-wychowawczego siostr świętego Józefa w Tarnopolu od założenia w roku 1905 do końca roku szkolnego 1913/14. – Tarnopol, 1914. – 64 s.
6. Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Tarnopolu za rok szkolny 1888. – Tarnopol, 1888. – 102 s.
7. Sprawozdanie zarządu uzupełniającej szkoły przemysłowej w Tarnopolu za rok szkolny 1903. – Tarnopol, 1903. – 20 s.
8. Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum II. z jęz. wykł. polskim w Tarnopolu za rok szkolny 1909/10. – Tarnopol, 1910. – 68 s.
9. Sprawozdanie dyrekcji dwuklasowej żeńskiej i szkoły handlowej uzupełniającej w Tarnopolu za rok szkolny 1912/13. – Tarnopol, 1913. – 46 s.
10. Statystyka miast i miasteczek powiatowych według nowej organizacji kraju/ Zestawił Anton i Scheider. – 1866.
11. Бойцун Л. Тернопіль у плінні літ. Історико-краєзнавчі замальовки / Любомира Бойцун. – Тернопіль: Джура, 2003. – 392 с.
12. Гонтар Т. Тернопільщина після поділів Польщі. Скасування панщини (1796–1848 pp.) / Т. М. Гонтар // Тернопілля: сторінки історії. – Тернопіль, 1995. – С. 107–118.
13. Дуда І. Тернопіль. 1540 – 1944. Історико-краєзнавча хроніка. Частина I. / І.М. Дуда. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 296 с.
14. Ігнатенко Н. Історико-педагогічні особливості формування змісту та методики викладання історії у загальноосвітніх закладах Східної Галичини (1900–1939 pp.) / Наталія Ігнатенко // Наукові записки Тернопільського педагогічного національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 2. – С. 144–147.
15. Павлюк І. Революційне піднесення в Галичині під впливом російської революції 1905–1907 pp. / Павлюк І. С. // 3 історії західноукраїнських земель. – Вип. 1. – К., 1957.
16. Сарбей В. Національне відродження України / Сарбей В.Г. // Україна крізь віки. – Т. 9. – К., 1999. – 335 с.
17. Франко І. К истории просвещения в Галиции / Франко І.Я. // Твори в 20-ти томах. – Т. 19. – К., 1956. – С. 554–559.
18. Шологон Л. Боротьба українських педагогічних організацій Галичини та Буковини за поліпшення матеріального становища вчителів у кінці XIX – на початку XX ст. / Лілія Шологон // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2002. – Вип. 5. – С. 15–26.

Вера Шумская

РАЗВИТИЕ НАЧАЛЬНОГО И СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НА В ТЕРНОПОЛЬЩИНЕ В 1772–1914 ГГ.

В статье исследованы основные тенденции и особенности развития начального и среднего образования на Тернопольщине в течение 1772–1914 гг. Автором проанализированы распоряжения австрийских властей по созданию государственных народных школ, но и частных учебных заведений. Охарактеризованы реформы власти в образовательной сфере.

Ключевые слова: начальное образование, среднее образование, империя Габсбургов, Тернопольщина, гимназия.

Vira Shumska**DEVELOPMENT PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION IN TERNOPIL REGION
IN 1772–1914**

The article examines the main trends and features of primary and secondary education in Ternopil region during the 1772–1914. The author analyzes the available Austrian authorities to establish public schools, not only public but also private schools. Characterizes the reform of power in the educational sphere.

Key words: primary education, secondary education, the Habsburg Empire, Ternopil region, gymnasium.

УДК 94 (477.83/.86) "1850"**Ігор Райківський****МОВНО-ПРАВОПИСНЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ
СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ 1850-Х РОКІВ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ТОГОЧАСНОЇ ПЕРІОДИКИ)**

У статті аналізується мовно-правописне питання в українському національному русі Східної Галичини 1850-х рр. Досліджувану проблему охарактеризовано з позицій її значення в розвитку української національної свідомості.

Ключові слова: Східна Галичина, мовно-правописне питання, український національний рух, народна розмовна мова, періодика.

У сучасній вітчизняній історіографії посилився інтерес до вивчення національного руху в ХІХ столітті, що донедавна в багатьох аспектах спотворювався, а то й просто замовчувався. Однією з малодосліджених сторінок є мовно-правописне питання в українському національному русі Східної Галичини 1850-х рр. Так, Д. Дорошенко писав про "мляве та сонне життя галицьких українців" у післяреволюційне десятиліття [35, с. 533], а М. Грушевський назвав 50-ті рр. "часами глухої реакції, де затихло і припинило українське життя" [34, с. 466].

У статті автор поставив за мету розкрити мовно-правописні дискусії серед тогочасної галицько-руської інтелігенції під кутом зору їх значення в розвитку модерної української національної самосвідомості. У зв'язку з цим постало завдання відобразити суперечки в мовно-правописному питанні на сторінках галицьких часописів та їх відгук у суспільній свідомості.

Обрана тема привертала певну увагу дослідників [36; 40; 42*], але й досі викликає науковий і суспільно-політичний інтерес.

Об'єктом дослідження є питання мови і правопису, а предметом – дискусії в середовищі української еліти того часу навколо проблеми формування літературної мови.

Мовно-правописне питання стало визначальним чинником національного руху у Східній Галичині після поразки революції 1848–1849 рр. По суті, діяльність національних лідерів, у ролі яких на Сході Європи активно виступали мовознавці, мала декілька напрямків: поступового входження народнорозмовної мови в літературу, розвитку традиційної церковнослов'янської мови, що використовувалася у релігійних текстах, однак зазнавала зростаючого впливу народнорозмовних елементів, прийняття як літературної більш розробленої мови, яку використовували сусідні споріднені народи [36, с. 131, 133].

Серед галичан виділилися дві основні групи діячів: одні з них, традиціоналісти або консерватори, бажали зберегти слов'яно-руську книжну мову, церковнослов'янщину, писану етимологічним правописом, тоді як інші, новатори, докладали зусиль для вироблення літературної мови на основі розмовної мови народу, фонетики [36, с. 136]. Зустрічалися й такі, хто відкрито закликав використовувати як літературну писемну російську мову, що вважалася органічною для галичан.

Мовно-правописні дискусії точилися на сторінках періодичної преси галицьких русинів у 1850-х рр. Підґрунтя для суперечок, у яких більшу роль відігравало питання мовне, ніж правописне, дала

* Особливості сприйняття та інтерпретації національної історії у синтетично-узагальнюючих працях українських істориків Східної Галичини 1830-х – 1894 рр., а також вплив цих науково-історичних інтерпретацій на процес національної самоідентифікації галицьких українців досліджував І. Куций. Українська науково-історична думка Галичини (1830–1894 рр.): рецепція національної історії. – Тернопіль, 2006. – 220 с.